The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science
Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2812
Number: 33 , p. 163-184, Spring I 2015

NİĞDE BOR ERMENİ KİLİSESİ VE CIĞIZLAR KONAĞI

NIGDE BOR ARMENIAN CHURCH AND CIĞIZLAR MANSION

Yrd. Doç. Dr. Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN
Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Özet

Bu bilimsel araştırma yazısının konusu, Niğde'nin Bor İlçesinde yer alan taşınmaz kültür varlığıdır. Niğde Bor Ermeni kilisesi ve üzerindeki Cığızlar Evi, Niğde İli Bor İlçesi'nin merkezinde, daha önce Ermeni Mahallesi olarak bilinen Orta (Vusta) Mahallesinde bulunmaktadır. Çevresinde 19. ve 20.yy'dan kalma eski konutların yer aldığı yapının kuzeyinden yol geçmektedir. Eserin doğu batı doğrultusundaki cepheleri bu yola göre yerleştirilmiş dikdörtgen bir plana sahiptir. Bu araştırmada, yapı tek bir inşa evresi olmadığı için zemin kat, ara kat ve birinci kat ayrı ayrı incelenecek, tanımlanacak ve bilim dünyasına tanıtılmaya çalışılacaktır. Zemin kattaki kilise ilk yapım evresini oluştururken; ara kat ve birinci kattaki sivil mimari, konut ikinci yapım evresi olarak düşünülmüştür. Bu taşınmaz ile ilgili olarak daha önce yapılmış herhangi bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Ancak Konağın altında yer alan Ermeni kilisesinin en azından adı, bu bölgeyi çalışan araştırmacıların yayınlarında zikredilmiştir. Kilisenin herhangi bir inşa ya da onarım kitabesi bugün mevcut değildir. Konağın yapımına ait bilgi içeren herhangi bir kitabesi bulunmamakta, sadece kapısı üzerinde "1930" tarihi yazmaktadır. Kilisenin üzerinde yer alan konak bütün mimari özellikleri ile Neoklasik üslupta yapılmış; iki mimari kültürü özenli bir işçilik ve hoşgörü ile bir araya getirmeyi başaran, yalın ve abidevi mimarisi ile Bor'da dikkat çeken bir yapıdır. Niğde Bor Ermeni Kilisesi ve üzerindeki Cığızlar Konağının bir an önce restorasyonunun tamamlanarak; kent müzesi ya da kültür ve sanat merkezi olarak tekrar yaşatılmasının gerektiğine inanıyorum.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Bor, Kilise, Konak, Ermeni Mimarisi

Abstract

Subject of this research is immovable cultural value of Bor, a town of Nigde Bor Armenian Church and Cigizlar House above it, placed in Orta (Vusta) disctict which is known as Armenian area in the center of Bor, town of Nigde. A road is crossing on the North side of it and surrounded with old houses which are coming from19. and 20. Century. East side of this church, had been planned like a rectangular according to this road. In this investigation, this building has not only one contruction period, seperately ground, first and second flor would be exemined, defined, advertised to World Church in the ground flor generate the first periode of construction; house in the first and second flor though as 2nd periode of construction. There is noother scientific investigation about this structure. However, at least the name of the Church on the ground floor of this structure had been declarated by researcher who were working around this area. There is no construction orrenovation documents reach to us today. But '1930' date is written on out door of the house. The house above the church seems neoclassical stile with allit's

properties; with a bare and monumental architecture, attract allattention in Bor. Our purpose with this scientific investigation is present this specific immovable cutural value which is very successful to combine two different architecture culture at the same time. We believe that Nigde Bor Armenian Church and Cigizlar House above should be estorated fully as soon as possible and keep alive again as an urban museum or art center.

Key Words: Niğde Bor, ArmenianChurch, Turhısh House

GİRİŞ

Bu bilimsel araştırma yazısının konusu Niğde'nin Bor İlçesi'nde yer alan taşınmaz kültür varlığıdır. Niğde Bor Ermeni kilisesi ve üzerindeki Cığızlar Evi, Niğde İli Bor İlçesi'nin merkezinde, daha önce Ermeni Mahallesi olarak bilinen Orta (Vusta) Mahallesi'nin 25 Pafta, 56 Ada, 4. Parselinde bulunmaktadır. Ancak Konağın altında yer alan Ermeni kilisesinin en azından adı, bu bölgeyi çalışan araştırmacıların yayınlarında zikredilmiştir ki bu yayınların isimleri ileride bahsedilecektir. Özet aynen tekrarlanmıştır, gereksiz! Farklı bir giriş cümlesi ya da paragrafı yazılmalı…

Kilisenin herhangi bir inşa ya da onarım kitabesi bugün mevcut değildir. Naosa giriş kapısının üzerinde kitabe için bir niş bulunmakla birlikte; kitabe günümüze ulaşamamıştır. Yapılan araştırmaya göre[1] kiliseye ait herhangi bir yazılı belgeye de ulaşılamamıştır. Ayrıca kilisenin günümüze ulaşabilen bir vakfiyesi de mevcut değildir. Niğde Bor Orta Mahalle'nin adı arşiv belgelerinde (Öğe, 2010,s.15) (Hurafat defterlerinde) Vusta[2] Mahallesi olarak geçmektedir. Ancak 12 Eylül 1849 tarihli bir belgede, Orta Mahalle tabiri kullanılmaktadır (Öğe, 2010,s.15). Hurafat defterlerini araştıran Ahmet ÖĞE, sadece Türk İslam yapılarının adlarını ve kayıtlarını belirlemiştir. Bu nedenle söz konusu kiliseden bahsedilmemiştir. Koruma kurulunun düzenlediği 1993'deki tescil fişinden kilisenin, 19.yy sonunda inşa edildiği anlaşılmaktadır[3]. Bölgeyi çalışan araştırmacıların bu kilise hakkında çok yüzeysel bilgiler vermelerine karşın; E. Parman ve S. Pekak 19. yy ikinci yarısında Niğde ve çevresinde 25 kilisenin inşa edilmiş olunduğunu tespit etmişlerdir (Parman, 2009, s.268). Ayrıca E. Atlı'nın "Geçmişten Günümüze Bor" adlı eserinde Orta Mahallede bulunan Ermeni Kilisesi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir (Atlı, 1999). Niğde Bor'da bugün iki kilise mevcuttur. Pekak çalışmasında, Rott kiliselerden birinin adını vermeden beş Martire adandığını, Schveinitz ise buradaki ikinci kilisenin 1900 yılı civarında inşa edildiğini belirtir. (Pekak, 1999, s. 27). Kilisenin kimin tarafından (banisi) ve hangi tarihte inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ayrıca kilisenin inşasında çalışan mimar ve ustalarla ilgili de herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Literatürde hakkında çok da fazla bilgi bulunmayan kilisenin üzerine inşa edilen konak ile ilgili tek bilgi ise T.C. Kültür Bakanlığı Koruma Kurulunun 1993'deki tescil fişidir[4]. Yapının ikinci inşa evresi kilisenin yöredeki özel mülkiyete geçmesiyle kilisenin çatısının kaldırılarak üzerine tek katlı konağın yapılması ile oluşmuştur. Kilise ile konak arasında ara kat ile geçiş sağlanmıştır. Tescil fişinde Cığızlar Evi (konağı) olarak adlandırılan konağın tarihlendirilmesi kuzey cephede yer alan bahçe duvarının ortasındaki demir kapının üzerindeki "sene 1930" yazıtı sayesinde yapılmaktadır. Tescil fişinde konak için belirtilen 1930 tarihli ibaresi bu yazıttan dolayı verilmiş

[1] Başbakanlık Osmanlı Arşivi taranmış ve Niğde Bor, Orta Mahallede yer alan bu kilise ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır.

[2] Arapça bir kelime olan Vusta, ortada bulunan, arada olan, iç anlamına gelmektedir.

[3] Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün, **D.K.V.K.E'nin A32 Envanter No'lu Tescil Fişi**.(Tescil Kararı 21.05.1993/1463)

[4] Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün, **D.K.V.K.E'nin A32 Envanter No'lu Tescil Fişi**.(Tescil Kararı 21.05.1993/1463)

olmalıdır. S. Pekak, kilise ile ilgili verdiği genel bilgilerden sonra konakla ilgili yörede anlatılan bir öyküyü nakletmiştir. Bu öykü: "Borlu biri İstanbul'dan bir kız almıştır. Gelin İstanbul ve boğaz hasretiyle olsa gerek, kocasından Bor içinden geçen nehri gören bir ev yaptırmasını istemiştir. Karısını çok seven adam nehri en iyi gören yer olan kilisenin üzerine 1830'larda bir konak yaptırmıştır", şeklinde yazmıştır (Pekak, 1999, s.27). Ancak S. Pekak'ın konağın 1830'larda yapıldığına dair verdiği bilgi yazım yanlışından kaynaklanıyor olmalıdır. Konağın banisinin kesin olmamakla birlikte Cığızlar ailesi olduğu ancak yapının usta ve mimarının kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Tamamen muntazam kesme taştan inşa edilen kilisenin özenli işçiliği dikkat çekicidir. Kilisenin üzerine inşa edilen konakta ise köşelerdeki pencere kapı çerçevelerinde ve pilastırlarda düzgün kesme taş, diğer dolgu duvarlarda da kabayonu taş kullanımı görünmektedir. Konakta kilisenin üzerine hiçbir şekilde uyumsuzluk göstermeksizin, güzel bir mimarlık ve mühendislik ürünü olarak inşa edilmesi dikkat çekicidir (Fot:1).

Yapının Mimari Özellikleri

Zemin Kat Planı:

Kilise, doğu batı doğrultusunda, dikdörtgen planlı naosun merkezinde yer alan dört sütunun oluşturduğu kare bir merkezi mekandan oluşturmaktadır. Bu sütunlarda kuzey-güney, doğu-batı duvarlarına atılan kemerlerle naos içinde kapalı bir yunan haçı formu uygulanmıştır (Fot:10). Kuzey- güney, batı doğu haç kolları arasında kalan dikdörtgen planlı birimler köşe odalarını oluşturmaktadır (Çiz:1). Doğudaki köşe odaları aynı zamanda pastoforium hücreleri olarak da işlevlendirilmiştir. Yapının doğusunda giriş ekseninde yarım yuvarlak ana apsis; onun kuzey ve güneyinde ise birbirleri ile simetrik olarak düzenlenmiş eş boyutlarda yan yarım yuvarlak apsisler bulunmaktadır(Fot:15).

Ana apsisin duvarında kuzey ve güneyde dikdörtgen ve yarım yuvarlak formlu ikişerden dört adet liturji (ayin) ile ilgili nişler mevcuttur. İki yan apsisin kuzey ve güney duvarlarında farklı boyutlarda dikdörtgen şeklinde nişler bulunmaktadır. Ana ve yan apsislerin duvarlarında eksende yanlardan derin şevli küçük ebatlı dikdörtgen şekilli mazgal pencereler açılmıştır. Yan apsisler de dahil ana apsisin zemini naosun zemininden yükseltilmiş olup; ana apsisin önünde yarım yuvarlak olarak iç mekana doğru taşırılmıştır. Kilisenin kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı olarak aynı düşey eksende, üçerden toplam altı adet dikdörtgen şekilli mazgal pencereler yerleştirilmiştir. Güney duvardaki pencerelerden doğudaki yapının güneydoğusuna bitişik olan mekana açılmaktadır. Ayrıca güney duvarın doğusundaki pencereden daha alçak katla aynı mekana açılan bir kapı bulunmaktaysa da; bugün moloz taşlarla doldurularak bu organik geçiş iptal edilmiştir. Yapının batı duvarında ana apsisle ana eksendeki giriş kapısı yer almaktadır. Giriş kapısının iki yanında batı haç kolunu oluşturan kemerlerin atıldığı duvar payeleri bulunmaktadır. Merkezi bölümü oluşturan daire planlı dört sütun kare planlı, abaküslu başlıklara sahiptir. Yapının üst örtüsüne geçişi sağlayan kemerler, yuvarlak kemerlerdir. Merkezi mekan dahil haç kolları ve köşe hücreleri beşik tonoz ile örtülüdür.

Kilisenin batı duvarı boyunca uzanan batı haç kolu genişliğinde ahşap kontrüksiyonlu gynaikon (kadınlar mahfili) bölümü bulunmaktadır.

Yapının batısındaki narteks kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. İki kattan oluşan narteksin alt katı ortada iki sütuna, yanlarda ise duvarlara atılan üç adet, üç yuvarlak kemerle oluşturulmuştur. Narteks düz dam örtülüdür. Narteksin üst ikinci katı doğu duvarının kuzey köşesine açılan kapı ile gynaikona bağlanır. Narteksin bu katında kuzey ve güney duvarlarına aynı düşey eksende yerleştirilmiş birer adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Narteksin üst katının batı duvarında, doğu duvarındaki gynaikon ile bağlantı

sağlayan giriş ile aynı eksende bir adet kapı bulunmaktadır. Yine narteksin bu katında alt kattaki giriş kapısı ile aynı dikey eksende bir adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Narteksin üst katının kuzeyinde batı duvarına bitişik olarak yerleştirilen on üç basamaklı merdivenlerle kilisenin yukarısına daha sonra eklenen konak bölümüne çıkılmaktadır.

Yapının güneydoğusuna bitişik olarak doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen bir planlı bir mekan eklenmiştir. Bu mekana batı duvarında eksendeki, bugün moloz taşla doldurularak kapatılan kapı ile girilmekle birlikte; daha önce belirtildiği gibi diakonikon hücresiyle bağlantılı kuzey duvara açılan kilise ile organik bir geçiş olan kapısı bulunmaktadır. Aynı duvarın doğu köşesinde dikdörtgen formlu küçük bir niş vardır. Doğu ve batıda farklı kat ve boyutlarda, güney duvarında farklı boyutlarda iki adet dikdörtgen niş yer almaktadır. Aynı duvarın orta bölümünde iki adet içten dışa doğru yanlardan derin şevli pencere bulunmaktadır. Mekanın doğu duvarı sağır olup; bu duvar üzerinde apsise dair herhangi bir mimari veriye rastlanılmadığı için bu ek mekanın küçük bir şapel olarak değerlendirilmesi gereklidir. Ancak duvarlardaki nişler ve özellikle diakonikon ile bağlantılı kapıya dayanarak bu mekan liturjik bir işleve cevap verebilecek bir mekan olmalıdır. Beşik tonoz ile örtülü bu mekanın üst örtüsünün ortasında kuzey güney yönünde atılmış tonozu destekleyen takviye kemeri bulunmaktadır.

Asma ve Ara Kat Planları:

Yapının zemin katı üzerinde batı duvarı boyunca uzanan ahşap konstrüksiyonlu gynaikon bölümüne, narteksin batı duvarına yatay olarak yerleştirilen merdiven ile çıkılmaktadır (Çiz:2). Narteksin üst katının kuzey ve güney duvarlarında birbirinden farklı ebatlı birer adet dikdörtgen pencere açılmıştır. Narteksin güneybatı köşesi ahşap paravanla bölünerek; küçük bir oda elde edilmiştir. Zemin katta narteksin üstünde yer alan asma katın üstünde; kilisenin tonoz boşlukları üzerine yerleştirilen kattaki konağın direkt olarak kilisenin üst örtüsüne zarar vermemesi için tasarlanmış bir ara kat olarak tanımlanabilir (Fot:16). Bu ara kata narteksin batı duvarı boyunca üst katına yerleştirilen ahşap merdivenle çıkılmaktadır. Narteksin kuzeybatı köşesine yerleştirilen bugün mevcut olmayan, ancak kalıntıları bulunan, taş basamaklarla ulaşılan kapıdan bu ahşap merdivenin sahanlığına çıkılmaktadır. Aynı zamanda bu kapı birinci kattaki konağa açılan ana kapıdır. Bu kapıyla aynı eksende daha küçük ebatlı bir kapı daha yerleştirilmiştir. Ara katta kuzey ve güney duvarı boyunca tonozların üstünde yer alan boşluklar bulunmaktadır. Bu boşluklara üstteki katın tesisat sisteminin yerleştirildiğine dair kalıntılar mevcuttur (Fot:14), (Çiz:3). Ara katta narteksin güney duvarında bir adet küçük bir mazgal pencere açıklığı bulunmaktadır. Yine bu ara kattan kuzey duvarı boyunca birbirleri ile aynı ebatta altı adet dikdörtgen şekilli mazgal pencere yerleştirilmiştir. Güney duvarına ise üç adet kuzey duvarındakilerle aynı ebatta pencere açılmıştır. Kilisenin güney duvarına yerleştirilen doğu batı doğrultulu mekanın üzerinde ara kat mutfak olarak işlevlendirilmiş olmalıdır. Bu mekanın güney duvarında daha sonradan örülerek kapatılan dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Yine bu mekanın batı duvarında bir adet pencere açıklığı ile bir adet kapı olabilecek açıklık yer almaktadır. Kuzey güney doğrultulu dikdörtgen mutfak bölümünün doğu duvarında dikdörtgen şekilli ortadaki yanlardan daha geniş üç adet niş bulunmaktadır. Ortadaki nişin içerisine dikdörtgen planlı baca yerleştirildiği için baca olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ara kat düz dam ile örtülmüştür.

Birinci Kat Planı

Ara kata yerleştirilen merdivenlerle birinci kata ulaşılmaktadır. Kilisenin üzerindeki konak orta sofalı bir plana sahiptir. Birinci katın ortasında doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir koridor bulunmaktadır. Bu koridorun ortasında batı duvarında bir kapı açıklığı bulunurken; bu kapı açıklığının simetriğinde doğu duvarında da aynı genişlikte yatay dikdörtgen planlı balkona açılan bir kapı açıklığı yer almaktadır (Fot:13). Doğu batı doğrultuda

dikdörtgen olarak yerleştirilmiş orta sofaya binanın kuzey ve güney duvarı boyunca ard arda sıralanan simetrik olarak yerleştirilmiş dört adet oda bulunmaktadır. Koridorun kuzey batı ve güney batı köşelerinde yer alan birbirleri ile aynı boyutta ve simetrik olarak tasarlanan iki büyük oda, beşer adet büyük dikdörtgen pencere ile aydınlatılmaktadır (Fot:12). 2-01 Nolu odaya giriş ile 2-02 Nolu odaya giriş kapıları aynı düzey eksende açılmıştır. Her iki odanın kapısı da odaların doğu köşelerine açılmıştır. Sofaya açılan karşılıklı odalarda 2.03 ile 2.04 birbirleri ile yaklaşık olarak aynı planda düzenlenmişlerdir. Kareye yakın dikdörtgen planlı odalara giriş kapıları yine birbirleri ile aynı düşey aksda odaların doğu köşelerine yerleştirilmiştir. Kuzey duvarında yer alan G3 No'lu oda kuzey duvarına açılan büyük ebatlı iki adet pencere ile aydınlatılırken; bu odanın simetriği olan güneydeki G04 No'lu oda da güney duvarına açılan iki adet pencere ile aydınlatılmaktadır. Ancak G04 No'lu odanın pencereleri doğu taraftaki balkona açılmaktadır. Yine ortadaki koridora açılan güney ve kuzey kanattaki karşılıklı odalar birbirleri ile simetrik olarak tasarlanmış kare planlı mekanlardır. Bu odaların doğu köşelerine yerleştirilen aynı düşey eksendeki kapılar ile koridora geçilmektedir. 2.05 No'lu odanın kuzey duvarına 2.06 No'lu odanın da güney duvarına ikişer adet pencere simetrik olarak açılmıştır. 2.06 No'lu odanın pencereleri balkona açılmaktadır. Koridora açılan kuzeydoğu (2.07) ve güneydoğu (2.08) köşelerindeki köşe odaları da birbirleri ile simetrik olarak tasarlanmışlardır. 2.07 No'lu odanın güney batı duvarına açılan kapı ile koridora geçiş; aynı odanın batı duvarına açılan kapı ile de 2.05 No'lu yan odaya geçiş sağlanmaktadır. Aynı şekilde güney kanattaki köşe odasının (2.08) No'lu oda koridora açılan kapısı odanın kuzey duvarında yer alırken; 2.06 No'lu odaya açılan kapısı bu odanın batı duvarına açılmıştır. Kuzeydoğu köşedeki G07 No'lu oda kuzey duvarına açılan bir adet küçük pencere ile aydınlatılırken; bu odanın güney duvarına da büyük ebatlı pencere açılmıştır. Bu pencere de balkona bakmaktadır. Aynı şekilde güneydoğu köşedeki G8 No'lu odanın güney duvarına da büyük ebatlı bir adet pencere açılmıştır ki; bu pencerede konağın güney duvarı boyunca uzanan balkona (terasa) açılmaktadır. Yine G8 No'lu odanın kuzey duvarına bir adet pencere açılmış, bu pencere ise koridorun sonundaki küçük balkona bakmaktadır. Yapının birinci katının güney duvarına, ara kattaki mutfak bölümünün üstüne gelecek biçimde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı büyük bir teras (balkon) yerleştirilmiştir. Bu terasın doğu kanadının ortasında baca yer almaktadır. Taşınmazın konak olarak kullanılan birinci katı düz dam ile örtülüdür (Çiz:4).

Cepheler:

Yapının cepheleri tanımlanırken zemin kat (kilise) cephesi, ara kat ve birinci kat (konak) cephesi olarak; alt katlardan üste doğru üç kademeli olarak ayrı ayrı tanımlanacaktır. Kilisenin cephesi binanın cephesini 1/2 oranında kaplamaktadır. Kilisenin bütün cepheleri düzgün kesme taşlarla örülmüşken; ara ve birinci katın bütün cephelerinde duvarların köşeleri plastırlar ve pencerelerin söveleri ve kemerleri muntazam kesme taşken; aralarda kalan duvarlar kaba yonu taşla örülmüştür. Ayrıca yapının katlarını birbirinden kesme taştan düz yüzeyli bir silmeden oluşan kuşak ayırmaktadır.

Taşınmazın batı cephesi bahçeye (avluya) açılan ana giriş cephesidir (Fot:3). Kilisenin batı cephesinde narteksin alt ve üst katlarının cephesi bulunmaktadır (Çiz:5). Narteks ikisi serbest, ikisi sütuna ikisi duvara bağlı iki payeye atılan üç kemerden oluşmaktadır. Yekpare taştan başlıksız olarak tasarlanan sütunların üzerlerinde yer yer sıva kalıntıları bulunmaktadır. Üç kemerden ortadaki sivri kemer formundayken; yanlardakiler yuvarlak kemer formundadırlar (Fot:4). Cephede kuzey köşedeki duvar payesi üzengi taşına kadar toprak yığını altında kalmıştır. Güneybatıdaki kemer gözü de tamamen moloz taşlarla doldurularak üzeri sıvanmış bir duvar ile kemer gözü kapatılmıştır. Bu kemer gözünün doldurularak

kapatılan duvarın eksenine dikdörtgen formlu bir pencere açılmıştır. Bu pencerelerin alt ve üstünde ahşap hatıllar geçilmiştir. Bu kemer gözünün ekseninde kiliseye ana giriş kapısı yer almaktadır. Bu kapı iç tasvirde tanımlanmıştır. Narteksin dış cepheden üst katında sadece ana giriş kapısı ile aynı dikey aksta bir adet üst pencere açılmıştır. Bu pencere duvarla hem yüz olarak tasarlanmış ahşap söveler ile çerçevelenmiştir. Pencerenin üstünde mermerden lento bulunmaktadır. Bu pencerelerin içerisine yarmalı birleşmeli parmaklıklar takılmıştır. Parmaklığın arkasında altı bölümlü ahşap pencere doğraması yer almaktadır. Bu pencere narteksin üst katına (asma kata) açılmaktadır. Narteksin kuzey batı köşesinde dikdörtgen formlu büyük bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapı narteksin üst katına açılmaktadır. Yine aynı kapının önünde bugün sadece alt kattaki üç basamağı mevcut olan, bir merdiven bulunmaktaymış. Kapı yanlarda kademeli başlığa sahip payelere atılan atkı taşı ile üstten sınırlandırılmıştır. Kapının içerisine iki kanatlı demir kapı takılmıştır. Batı cephede ara kat kuzey köşede kare formlu bir plastrla sınırlanırken; güney köşede dört kademeli taş bir konsolla sınırlanmıştır. Ara kat üç kesme taş plastr ile dört bölüme ayrılmıştır. Ara kat yatay düz yüzeyli bir silmeden oluşan kuşakla üstten birinci kat ile ayrılmıştır. Bu kuşağın altında ahşap bir hatıl bulunmaktaysa da; ortada bu hatıl kesintiye uğramıştır. Ara katta dört adet kare formlu küçük zıvana deliği mevcutsa da bu deliklerin fonksiyonunun ne olduğu çözülememiştir. Birinci katın batı cephesi dört adet kesme taştan plastr ile üç bölüme ayrılmıştır. Ortadaki bölümde yuvarlak kemerli; kilit taşı dışarıya doğru taşıntı yapan duvar yüzeyinden hafifçe dışarıya taşırılmış kesme taş çerçeveli cepheye birinci katta hakim unsur olan büyük ebatlı koridora açılan pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Bu pencere cephedeki diğer pencerelerden daha büyük ebatlıdır. Pencerenin alt kısmında yanlarda iki demir parçası bulunmaktadır. Pencerenin içerisinde iki ahşap doğramalı kanat takılıdır ancak bu kanatlarda sadece kuzey kanadının altı bölümlü üst kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Ortadaki bölümün kuzey ve güney kanadında birbirleri ile aynı düzende tasarlanmış, aynı boyutta dört adet büyük ebatlı pencere açılmıştır. Bu pencereler birbirlerine eşit mesafede ve aynı kotta birinci katta yerleştirilmiştir. Birbirleri ile aynı düzende tasarlanan ve eşit boyuttaki pencerelerden her biri duvar yüzeyinden dışarı doğru taşırılmış kesme taştan çerçeveler ile sınırlandırılmıştır. Basık kemerle son bulan büyük ebatlı dikdörtgen pencerelerin kemer kilit taşları dışarıya doğru taşırılarak, pencerelerde hareketlilik kazandırılmıştır. Pencerelerin alt söve taşları diğer taşlardan daha çok dışarıya doğru taşırılmıştır. Pencerelerin içerisine ahşap pencere doğramaları yerleştirilmiştir. Cephelerdeki pencerelerin alt üstlerine yatay olarak atılan ince ahşap çıtalar bulunmaktadır. Birinci katın batı cephesinde de sekiz adet kare boşluk (zıvana deliği) mevcuttur. Kilisenin güney duvarına bitişik olarak inşa edilen mekanın batı cephesinin alt katında dikdörtgen formlu bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Ancak bu kapının 2/3'ü moloz ve toprak doldurularak kapatılmıştır. Kapının iki yan taşı ve düz atkı şeklindeki lento taşı mermer malzemeden yapılmıştır. İki yan taşın üzerinde kabartma tekniği ile madalyon içerisine işlenmiş eşit kollu haçlar bulunmaktadır. Bu taşlar üzerine atılan düz atkı şeklindeki mermer lento taşının üzerinde yatay dar bir açıklık ve bu açıklığın üzerinde de yan söve taşlarının genişliğinde düz yatay atkı şeklinde ikinci bir lento bulunmaktadır. İki taş sırası üzerinde monoblok büyük kare formlu bir taş içerisine yuvarlak formlu bir üst pencere açılmıştır. Bu pencere de doldurularak kapatılmıştır. Bu mekanın alt ve üst katı kademeli iki düz yüzeyli kesme taş silmeden oluşan kuşak ile birbirinden ayrılmıştır. Bu mekanın üst katında yer alan mutfağın batı cephesinde ahşap söveli, ahşap doğramalı, dar ve uzun bir pencere bulunmaktadır. Bu mekanın kuzey köşesine duvarla hem yüz açılan dikdörtgen bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir. Mutfağın batı cephesi güneyden kesme taş bir plastr ile

sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu mekanın üzerinde betondan üzeri demir korkuluklu balkon yer almaktadır.

Yapının **güney cephesi** üç kademeli olarak dışa doğru taşıntı yapmıştır(Fot:2). Kilisenin güney cephesinde narteksin üst katının duvarına açılan ahşap çerçeveli kareye yakın dikdörtgen pencerenin içerisine yarmalı birleşmeli madeni parmaklık takılmıştır. Kilisenin naosunun güney cephesine birbirleri ile aynı ebatta ve aynı yüksekliğe açılan dikdörtgen formlu iki adet pencere yerleştirilmiştir. Duvarla hemyüz, monoblok kesme taş sövelerle çevrelenen pencerelerin içerisine yarmalı birleşmeli madeni parmaklıklar takılmıştır. Güney cephenin doğu ucundaki pencerenin doğu kenarındaki sövesi yapıya yandan eklenen mekan duvarının altında kalmıştır (Çiz:8). Güney cephede kilise ile ara katı birbirinden bir düz yüzeyli, bir hafif iç bükey profilli silmeden oluşan kat kornişi ayırmaktadır. Ara katın güney cephesinde biri batı köşede, biri cephenin ortasında kesme taş plastr ile bölümlendirilmiştir. Ara katın güney cephesine birbirleri ile aynı boyutta ve yükseklikte yerleştirilen kare formlu küçük pencereler açılmıştır. Bu pencereler duvar yüzeyinden hafifçe kesme taş çerçeveler ile sınırlanmışlardır. Ara kat ile birinci kat, düz yüzeyli bir silmeden oluşan kesme taştan bir kat kornişi ile birbirinden ayrılmıştır. Birinci katın güney cephesi; biri batı ve doğu köşede, diğer üçü cephenin muhtelif yerlerinde toplam beş adet kesme taş plastr ile bölümlere ayrılmıştır. Birinci katın güney cephesinde batıdan başlamak üzere üç, iki, iki ve bir adet olmak üzere toplam sekiz adet pencere yer almaktadır. Birbirleri ile aynı düzende ve ebatta tasarlanan pencereler cephede aynı yüksekliğe yerleştirilmişlerdir. Bu pencereler birinci katın batı cephesindeki pencerelerle aynı biçimde ve boyutta tasarlanmışlardır. Ana yapının güney duvarı boyunca yerleştirilen yan mekanın güney cephesinde moloz taş örgülü bodrum katında küçük dikdörtgen formlu havalandırma açıklıkları aynı katla yerleştirilmişlerdir. Bu mekanın güney duvarında duvarla hem yüz açılmış kareye yakın dikdörtgen formlu iki adet pencere yer almaktadır. Bu iki pencere kare taş sövelerle duvarla hemyüz yerleştirilmişlerdir. Pencerelerin içerisine yarmalı birleşmeli madeni parmaklıklar takılmıştır. Bu yan mekanın üst katındaki mutfağın güney cephesi alt kattaki mekanla birbirinden düz yüzeyli bir silmeden oluşan kesme taş kornişi ile ayrılmıştır(Fot:5). Mutfağın güney cephesinde birbirleri ile aynı ebatta ve düzende tasarlanmış aynı yüksekliğe yerleştirilen üç adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler konağın pencereleri ile aynı biçimde tasarlanmış ancak bu üç pencerelerin kemerlerinin kilit taşları belirginleştirilmemiştir. Pencerelerin üzerlerinde ahşap yatay ince hatıllar bulunmaktadır. Mutfağın güney cephesi madeni korkuluklu balkonla sonlanmaktadır. Yapını güney cephesinde de batı cephede olduğu gibi kare formlu küçük delikler mevcutsa da bu deliklerin mahiyeti anlaşılmamıştır. Ayrıca yan mekanın duvarının batısında başka yapılara ait duvar kalıntıları mevcuttur.

Yapının **doğu cephesinin** bir kısmı, yapıya kuzeydoğu köşeden eklenen binadan dolayı kapanmıştır (Çiz:6). Kilisenin güney duvarına eklenen mekanın doğu cephesi sağırdır. Kilisenin doğu cephesinde ise ortadaki daha büyük güneydeki daha küçük ebatlı kareye yakın dikdörtgen formlu iki adet pencere açılmıştır. Duvarla hem yüz açılan basit pencereler kesme taş sövelerle sınırlandırılmışlardır. Ortadaki pencerenin yan söve taşları ve lentosu gri renkli monoblok mermerden yapılmışlardır. Her iki pencerenin alt söve taşları beyaz mermerdendir. Her iki pencerelerin içerisine yarmalı birleşmeli madeni parmaklıklar takılmıştır. Kilisenin iki yana eğimli kırma çatısına sınırları duvardaki kesme taş ve kaba yonu taş arasında adeta üçgen bir alınlık çizgisi oluşturmuştur. Güney köşede payenin üzengi taşı dışarıya doğru taşırılmıştır. Yapıya güneydoğu köşeden eklenen mekanın üst katındaki mutfak bölümünün doğu cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Bu mekanın doğu duvarına yerleştirilen dikdörtgen formlu baca olmalıdır. Mutfak mekanı doğu köşesinden kesme taştan kare formlu

bir plastr ile sınırlanmıştır. Kilise ve ara katın doğu cephesi konak bölümünü oluşturan birinci katın doğu cephesinden düz yüzeyli bir silmeden oluşan kat kornişi ile birbirinden ayrılmıştır. Kilisenin çatısının üçgen görünümü en tepede bu kat kornişi ile kesilmiştir. Birinci katın doğu cephesinde ortada içeri doğru girinti yapmış balkon bulunmaktayken; bu balkonu güney ve doğuda kesme taş plastrlar yanlardan sınırlamaktadır. Ayrıca balkonun kesme taştan korkuluk bölümünde kare formlu iki açıklık dikkat çekicidir. Birinci katın doğu cephesi güney ve kuzey köşelerde kesme taştan kare plastrlar ile sınırlanmıştır. Ayrıca moloz taş örgülü ara duvarlarda yatay olarak birbirine paralel atılmış iki ince hatıl cepheyi yatay olarak bölümlendiren unsurlardır. Birinci katın doğu cephesinde balkon dışında herhangi bir açıklık mevcut değildir. Bu cephede de mutfak bölümünde ve birinci katın duvar örgüsü arasında kare formlu küçük zıvana delikleri yer almaktaysa da bu deliklerin mahiyeti anlaşılamamıştır(Fot:1).

Yapının **kuzey cephesiyle** güney cephesi genel olarak birbirleriyle simetrik olarak tasarlanmıştır(Çiz:7). Ancak bu simetrikliği bozan yapının birinci katına kuzey cephenin doğu ucundaki odaya açılan pencere ile yapıya güneydoğu köşeden eklenen mekanıdır(Fot:7). Genel itibariyle kilisenin kuzey cephesinde köşelerde plastrlar yerleştirilerek ve üç düz yüzeyli silmenin ortasındaki hafifçe dışarı taşırılmış bir kat kornişi ile cepheye hareketlilik kazandırılmıştır. Kilisenin kuzey cephesine üç adet basit dikdörtgen formlu pencere açılmıştır. Bu pencerelerden doğu uçtaki birbiri ile aynı düzende ve ebatta tasarlanan diğer iki pencereden daha küçük ebatlıdır ve bu pencerenin söve taşlarının dışarısına daha sonradan ahşap çıtalar düzensiz olarak çakılmıştır. Yapının narteksinin üst katına açılan dikdörtgen formlu pencere kilisenin naosuna açılan pencerelerle yaklaşık aynı boyutta ve düzende tasarlanmıştır. Ara katın kuzey cephesi beş kesme taş plastr ile dikey olarak beş bölüme ayrılmıştır. Kaba yonu taş ara duvarlar üzerinde en doğu uçtaki bölüm dışında simetrik olarak yerleştirilmiş kareye yakın dikdörtgen formlu altı adet pencere bulunmaktadır(Fot:6). Bu pencereler düzgün kesme taş çerçeveler ile sınırlandırılmışlardır. Bu çerçeveler dışarı doğru hafif taşırılarak cephede hareketlilik sağlanmıştır. Ara kat ve birinci katı düz yüzeyli tek bir silmeden oluşan kesme taş kat kornişi ayırmaktadır. Bu yapının birinci katında ara kata yerleştirilen plastrlar devam ederek; ara kattaki ile aynı dikey bölüntülenmeyi sağlamışlardır. Her bir ara bölüme birbirleri ile ve diğer cephedeki pencereler ile aynı boyutta ve düzende tasarlanmış toplam yedi adet büyük ebatlı pencereler açılmışlardır. Birinci katın doğu köşesinde yer alan odaya açılan pencere dikey dikdörtgen formlu küçük ebatlı kesme taş çerçeve ile sınırlandırılmış basit bir pencere olarak tanımlanabilir. Bu pencerelerin alt ve üst hizasında cepheyi yatay olarak bölümlendiren iki adet ahşap ince hatıl bulunmaktadır. Yapıya kuzey duvarından eklenen bahçe duvarı moloz taş örgülü ahşap hatıllarla yatay olarak desteklenmiştir. Düzgün bir taş işçiliğine sahip olmayan duvarda yer yer sıva kalıntıları mevcuttur. Duvarın ortasında kuşkusuz en dikkat çekici unsur kesme taş, lento ve iki yan ayaktan oluşan avluya giriş kapısıdır. Köşe ayakları dört kademeli, profilli yarım başlıklara sahiptir. Bu başlıklara ve köşe ayaklarının üzerine monoblok kesme taştan düz atkı şeklinde lento oturmaktadır. Kapı açıklığının içerisinde demir iki kanattan oluşan kapı takılmıştır. Bu kanatlar birbirleri ile aynı düzende geometrik süslemelere sahiptirler. Küçük raptiyelerin aplike edilmesiyle oluşan baklava dilimlerinin iç kısımları boş bırakılmıştır. Her iki kanatta da üstteki baklava dilimi içerisine yerleştirilen yuvarlak madalyonlardan doğu kanattaki boş bırakılmışken batı kanattakinin içerisine yine küçük raptiyeler ile "1930" tarihi yazılmıştır(Fot:9). Madalyonun üzerinde de "sene" ibaresi bulunmaktadır. Bu tarih kilisenin üst kısmına eklenen konağın inşa tarihi olmalıdır. Bu yapıyı tarihlendirmeye tek yazıt olması açısından önemli bir unsurdur. Kuzey cepheye eklenen bahçe duvarının üst kısmının doğu ucunda ahşap çerçeveli basit bir çerçeve açıklığı bulunmaktadır.

İç Tasvir

Taşınmazın iç tasviri yine zemin kattan başlanmak üzere ara kat ve konak olmak üzere yapılacaktır. Zemin kattaki kilisede narteksten naosa geçişi sağlayan eksendeki dikdörtgen kapının lentosu üzerinde bir madalyon bulunmaktadır. Ancak bugün buraya kakılan haç olması muhtemel bezemeli taş mevcut değildir. Kapının lentosu yan sövelerinden dışarıya doğru taşıntı yapmıştır. Lentonun üzerinde sivri kemerle son bulan bir kitabelik mevcuttur. Ancak bugün kitabe günümüze ulaşamamıştır. Kapı profilli silmelerle çerçevelendirilmiştir. Kapıda ve duvarlarda yer yer mavi ve beyaz renkli boya kalıntıları mevcuttur. Kiliseye giriş kapısının içten üst sövesinin üzerinde kaş kemer benzeri bir kemer ile sonlandırılan bir başka kitabelik olduğu düşünülen bir niş bulunmaktadır. Ancak bugün bu nişin içerisinde yer alan kitabe günümüze ulaşamamıştır.

Naos da yer yer beyaz badanalanmıştır. Naosun merkezini oluşturan dört sütun kaidesiz olup; başlık kısmının altında bilezikler yer almaktadır (Fot:8). Sütunların başlıkları dışa doğru kavisli olarak tasarlanmış ve en üstte köşeleri yuvarlatılmış abakuslarla nihayetlendirilmiştir (Fot:10). Yapıdaki kemer yüzeylerinde kademelenme oluşturularak hareketlilik sağlanmıştır.

Doğu ve batı haç kolunu oluşturan kemerler doğuda abakuslu konsollara; batıda ise abakuslu duvar paye başlıklarına oturmaktadır. Pastoforium hücreleri ve ana apsis naosun zemininden yaklaşık 70 cm yükseklikte naosa doğru yuvarlak çıkıntı yapan düzgün kesme taştan bir platform üzerinde, bu platformun üst kısmı profilli silmeler ile hareketlendirilmiştir. Yarım yuvarlak apsis duvarı ortadaki bir yuvarlak profilli kalın bir silme ve ince düz yüzeyli bir silmeden oluşan bir kuşakla iki yatay bölüme ayrılmıştır(Fot:15).

Alt bölümde kuzeyde aynı yükseklikte iki adet dikdörtgen niş yerleştirilmiştir. Nişlerden doğudaki profilli silmelerle çerçevelendirilmiş olup; üstte bu silmeler yarım yuvarlak bir kemercik oluşturmuştur. Güneydeki iki farklı boyuttaki sade nişler ise birbirlerinden farklı olarak yerleştirilmişlerdir. Apsisi ikiye ayıran kuşağın üstünde apsisin duvar ekseninde yuvarlak kemerle son bulan dikdörtgen formlu altlardan ve yanlardan derin şevli pencere bulunmaktadır. Apsisi örten yarım kubbenin eteğinde de apsisi ikiye bölen kuşakla aynı düzende tasarlanmış bir kuşak bulunmaktadır. Apsisin iki yanında yer alan yan apsislerin duvarları da ana apsis gibi aynı düzenlemeye sahiptir. Ancak kuzey yan apsisinde yer alan pencere sonradan kapatılmıştır.

Prothesis hücresinin kuzey duvarının doğu köşesinde bulunan yarım yuvarlak niş iki yanda kabartma tekniğinde volüdal kıvrımlı kübik başlıklı iki adet sütunceyle sınırlanmıştır. Sütuncelerin iki kademeli kaidelerinde, kozalak ve çok yapraklı çiçek kabartmaları işlenmiştir. Alt kısım profilli silmelerle kademelendirilmiştir ve burada yarım daire formlu taş kurna (su haznesi) yer almaktadır (Fot:11). Yarım yuvarlak nişin üst bölümü baklava dilimleri ve mukarnas benzeri bir dizi ile doldurulmuştur. Ayrıca bu dizinin üstünde kabartma tekniği ile kıvrık dal motifleri işlenmiştir. Nişin sütuncelerine oturan orta bölümü yarım daire biçimli kavislendirilmiş taç kısmı bulunmaktadır. Taç kısmının ortasındaki dışa doğru kavis yapan bölümde kabartma tekniği ile işlenmiş S ve C kıvrımları yer almaktadır. Yine taç kısmında sütunce başlıklarının üstünde kazıma tekniği ile haç kollarının uç kısımları spiral olarak bezenmiş, yunan haçları işlenmiştir. Yapının güney ve kuzey duvarına açılan pencereler altlardan ve yandan derin şevli üstten yarım yuvarlak kemerle nihayetlendirilmişlerdir. Protesis hücresinin kuzey duvarında bulunan yarım yuvarlak vaftiz nişinin aynı düşey aksında dyakonikon hücresinin güney doğu köşesine açılan kapıyla yapıya güneyden eklenen mekana geçilmektedir. Bu kapı duvar yüzeyinden hafifçe çökertilmiş taş söve ile çerçevelendirilmiştir. Mavi renk boya ile boyanmış bu sövelerde yer yer dökülmeler mevcuttur. Kapının üst sövesinin

merkezinde bir madalyon boşluğu varsa da (burada haç işlenmiş olmalıydı) bugün bu boşluğa yerleştirilen taş mevcut değildir. Bu kapı daha sonradan kapatılarak iptal edilmiştir. Bu kapının yanında basit dikdörtgen formlu bir niş bulunmaktadır. Bu nişin üzerinde yandaki mekana açılan alttan ve yanlardan derin şevli üstten yuvarlak kemerle sınırlandırılan bir adet pencere yer alır. Bu pencerenin batısında yapının güney duvarına açılan yapının diğer pencerelerinden çok daha küçük ebatlı silmeler ile dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınan yuvarlak kemerli şevsiz bir adet pencere yine yandaki mekana açılmaktadır. Bu pencerenin altında taş konsol bulunmaktaymış ancak bu konsolun sadece üst kısmı günümüze ulaşabilmiş ve alt kısmı tahrip edilmiştir. Yapının batı duvarı boyunca uzanan ahşap konstrüksiyonlu gynaikonu taşıyan üç adet taş çıkmalar dışarıya doğru bombe yaparak belirginleştirilmişlerdir. Bu çıkmalardan ortadaki diğer ikisine göre daha büyük ebatlıdır. Üç çıkmanın yüzeyinde de sıva üzerine kalemişi süslemeler sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Açık mavi fon üstüne sarı ve siyah renklerle barok karakterli S ve C kıvrımları 19. yy'ın üslubunu yansıtan örneklerdir. Merkezde iki kulplu kapaklı bir obje bu objenin iki yanında birbirleri ile simetrik olarak tasarlanmış kıvrım dal motifleri ile yapraklar ve çiçekleri ile yüzey bezenmiştir. Yan çıkmalar üzerine yapılan kalemişi süslemeler birbirleri ile simetrik olarak tasarlanmıştır. Ortadaki çıkmanın yüzeyine işlenen kalemişi süslemelerden farklı olarak bunların kompozisyonlarında süslemenin merkezde yer alan iki kulplu obje yerine, merkezde üç adet yaprak demeti haline getirilerek işlenmiştir. Bu yapraktan her iki yöne doğru gelişen kıvrık dal motifleri ve yapraklar kompozisyonu tanımlayan diğer unsurlardır. Yapının iç mekanı tamamen beyaz boya ile sıvanmıştır. Ancak yapıda kemer dış çizgileri pencere çerçevelerini belirlemek amacıyla yer yer mavi renk çizgilerin kullanıldığı görülmektedir. Bugün bu sıvaların yer yer döküldüğü görülmektedir. Ayrıca sütunların gövdelerinin yüzeyleri çok tahrip olmasına rağmen, gövdelerinin yer yer yatay bantlarla yivlendirildiğine dair izler mevcuttur. Narteksin üst örtüsü yarım beşik tonoz ile oluşturulmuştur. Ancak bugün sıvaların dökülmesinden dolayı ahşap kirişlerle oluşturulan üst örtü bu alanda ortaya çıkmıştır. Narteksin üst katında da tabanlar sal taşı iken üst örtü yine alt kat gibidir. Narteksin kuzey ucuna yerleştirilen ahşap çerçeveli basit kapıdan gyakonikona geçilmektedir. Gyakonikonun taş zemininin üzeri ahşap döşeme ile kaplanmıştır. Ayrıca bu mekan ahşap kirişlemelerle oluşturulan ahşap tavan kaplaması ile örtülüdür. Gynaikonun en kuzey köşedeki kemer gözü basit ahşap çıtaların üst üste çakılması ile meydana getirilmiş bir paravan (seperatör) ile kapatılmıştır. Narteksin ikinci katına açılan ara kat ve birinci kata geçişi sağlayan kapı bahçe avlusunun kapısı ile aynı düzende tasarlanan demir iki kanattan oluşmaktadır. Birinci katta odaların iç döşemesinde herhangi bir dolap ya da sedir kalıntısına rastlanılmaması yapının 1930 yılında artık taşınabilir mobilyaların kullanıldığı bir dönemde yapıldığını gösteren unsurlardır.

Değerlendirme

Alt başlıklar altında tanıtılan ve incelenip bu bilimsel araştırma yazısına konu edilen taşınmaz genel olarak değerlendirildiğinde; tarihlendirme problemiyle karşılaşılmaktadır. Kilise ve konak belli ölçülerde aynı dönemlerde yapılan benzer fonksiyonda yapılar ile karşılaştırılarak; genel bir değerlendirme yapılacaktır. Özellikle kilisenin tarihlendirilmesi ile ilgili kesin belge ve kitabeler bulunmadığından; stil kritik yapılarak; kilisenin bugün mevcut olan mimari buluntuları göz önüne alınıp yaklaşık bir tarihlendirme yapılacaktır. Muntazam kesme taştan inşa edilen kilise yöredeki kiliselerle de taş işçiliği açısından benzerlik göstermektedir[5]. Kilisenin planı değerlendirildiğinde; doğu batı doğrultusunda, derinlemesine uzanan dikdörtgen planlı yapı ile karşılaştırılmaktadır. Kapadokya bölgesindeki 18. 19. Ermeni kiliselerinin neredeyse çoğunda bu genel plan uygulaması ile karşılaşılmaktadır[6]. Doğu batı yönde dikdörtgen plan, merkezde dört sütuna doğu-batı ile güney-kuzey doğrultusuna atılan kemerlerden oluşmuştur. Böylelikle ortada bir kapalı yunan hacı planı elde edilmiştir. Ancak üç nef de, kilisenin bütün alanlarında olduğu gibi beşik tonoz ile örtülüdür. Aksaray Helvadere Yeni Cami Kilisesi ile aynı plana[7] sahip olan Bor Ermeni Kilisesi bazilikal planlı bir kilise değildir. Çünkü sütun dizisinde sütun sayısının ikiden fazla olduğu durumlarda bazilikal plan söz konusu olmaktadır. Oysa bu kilisede bir sütun dizisinde iki adet sütun yer alır ve ortada kapalı yunan hacı planı elde edilmiştir. Doğu cephesinde eksende yer alan ana apsis ve onların yanındaki pastoforium hücreleri, (kuzeydeki prothesis, güneydeki diakonikon yarım daire formludurlar ve bu hücreler dış cephede düz bir duvar ile kapatılmışlardır. Yine Kapadokya bölgesindeki 18. 19.yy Osmanlı Ermeni kiliselerinde apsis sayılarının fazlalaşması ve dış cepheden duvar ile kapatılması dönem özelliği olarak değerlendirilebilir (PARMAN, 1988, PEKAK,1999, AÇIKGÖZ,2007). Kilisenin kuzeydeki prothesis hücresinin kuzey duvarında dönemin barok üslubuna özgü taş süslemelere sahip bir niş içerisinde vaftiz kurnası bulunmaktadır. Bölgenin çağdaş olan kiliselerinde bu kilisede olduğu gibi bir niş içerisinde vaftiz kurnasıya da prothesis hücresine açılan küçük bir vaftiz odasının bulunması ile karşılaşılmaktadır[8]. Kilisenin apsis mekanının önünde kilisenin zemin kodundan yaklaşık 70 cm kadar yüksekte bir platform bulunmaktadır. Yine buna benzer platform uygulamaları Niğde Konaklı/ Misli Kilise, Niğde Kumluca Kilisesi, Niğde Fertek Kiliselerinde (PARMAN,1988,s.129,s.136,s.140) karşımıza çıkmaktadır. Kapadokya bölgesindeki çoğu Ermeni kilisesinde olduğu gibi bu kilisede de yuvarlak kemer ve beşik tonoz üst örtü kullanılmıştır. Kilisenin batı duvarı boyunca bir gynaikon (kadınlar mahfili) yerleştirilmiştir. Ahşap konstrüksiyonlu alt kısmı taş çıkmalarla desteklenen bu tarz gynaikon uygulamaları Kapadokya bölgesindeki Ermeni kiliselerininin çoğunda bulunmaktadır[9]. Niğde Bor Ermeni Kilisesinin güneydoğu köşesine dikdörtgen planlı eklenen tonoz örtülü mekan olan diakonikon

[5]Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi kagir kiliselerinin (Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kayseri) neredeyse tamamında muntazam kesme taş malzeme iyi bir işçilikle uygulanmıştır. Bu konu ve kiliseler için bkz: S. Pekak, **Kappadokia**……", s.249-277., E.Parman,**agm.,** Şeyda Güngör Açıkgöz, **Kayseri ve Çevresindeki 19.yy Kiliseleri ve Korunmaları için Öneriler**, (İTÜ. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

[6]Bu genel plan şemasının görüldüğü Kapadokya Bölgesi Ermeni Kiliseleri için bkz.: Aksaray Halvadere, Niğde Fertek, Niğde Hasaköy, Niğde Konaklı, Kayseri İncesu, Kayseri Germir ve Kayseri Endürlük.

[7]Aksaray Halvadere Yeni Cami Kilisesi planı için bkz. S. Pekak, **"Kappadokia….",** s.254-255, çizim:1-2.

[8]Kayseri İncesu Resimli kilisede prothesis hücresinde bu tarz vaftiz için kullanılan bir niş bulunmaktadır. Bkz. S. Pekak, **"Kappadokia….",**s.269.çizim 10. ile Şeyda Güngör Açıkgöz, **Kayseri ve Çevresindeki 19.yy Kiliseleri ve Korunmaları için Öneriler**, (İTÜ. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

[9]Aksaray Halvadere, Aksaray Güzelyurt, Niğde Hasaköy, Niğde Kozaklı, Kayseri Germir, Kayseri Tavlusun ve Kayseri İncesu resimli kilisede gynaikon (kadınlar mahfili) örnekleri bulunmaktadır. E. Parman, **agm**,S. Pekak, **"18-19. Yy…"**S. Pekak, **"Kappadokia….",** Şeyda Güngör Açıkgöz, **Kayseri ve Çevresindeki 19.yy Kiliseleri ve Korunmaları için Öneriler**, (İTÜ. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

hücresine organik bir geçiş bulunmaktadır. Bu mekan dinsel törenlerde (ayinlerde) liturjik elemanların hazırlandığı bir oda mahiyetindedir. Genel olarak Kapadokya Bölgesindeki 19.yy Ermeni kiliselerinde bu tarz ek yapılar bulunmaktadır. Dini ayinler için kullanılan bu ek mekanlar ya prothesis ya da diakonikon bölümüne açılmaktadırlar. Niğde Fertek kilisesi buna örnek gösterilebilir. Esas olarak genellikle 19. yy sonunda yapılan Ermeni kiliselerinin yakınında mekteb binası bulunmaktaysa da bu kilise daha küçük ölçekli bir mahalle kilisesi olduğu için mekteb binası inşa edilmemiş olduğu düşünülebilir. Ayrıca bu kilisede çan kulesinin de (ki ıslahat fermanından sonra çan kulesi yapılmasına izin verildiği için büyük programlı Ermeni kiliselerinde çan kulesi yapımı ile karşılaşılır) bulunmayışı yine bölgedeki diğer kiliselere oranla daha küçük ölçekli olması ile ilintilidir. Kilisenin içerisindeki gynaikonu taşıyan dışa doğru bombeli taş çıkmaları yüzeylerinde mavi boya üzerine barok karakterli "C ve S" kıvrımlı dallar ve yapraklardan oluşan bitkisel kompozisyonlu kalem işi süslemeler 19. yy özelliklerini kanıtlayan süsleme unsurlarıdır[10]. Ayrıca Ermeni kiliselerinde geometrik ve bitkisel süslemeler yoğunlukta görülmektedir. Bu kilisede herhangi bir resim programı ile karşılaşılmamakla birlikte; beyaz ve mavi boyalarla kemer yüzeylerinin pencere ve kapı çerçevelerinin boyanarak belirlenmesi de 19. yy sonu Ermeni kiliselerinde görülmektedir[11]. Yapıda vaftiz kurnasının nişi üzerinde, naosa ve güneyden eklenen mekana girişi sağlayan kapıların yan söveleri üzerinde madalyonlar içinde kabartma tekniği ile haç motifleri dikkat çekici diğer süslemelerdir.

Kilisenin pencereleri dış cephelerde duvarla hem yüz, kesme taş söveli, demir parmaklıklı ve basit dikdörtgen formludurlar. Bu pencereler içte alttan ve yanlardan derin şevlidirler ve yuvarlak kemerlerle son bulurlar. Bu tip pencere uygulamaları 19.yy sonu ile 20.yy arasında görülmektedirler[12].

Kilisenin üzerine, bahçe kapısı üzerindeki yazıta göre 1930 tarihinde inşa edilen konağın bütün mimari özellikleri 20.yy'ın başında yapıldığını kanıtlar niteliktedir. Konağın simetrik olarak dengeli bir biçimde düzenlenen cephelerinde, özellikle pilastrlar ve abidevi boyutlardaki pencerelerin daha da belirgin hale getirilmesi için muntazam kesme taş kullanımı, katları bölen kesme taş kat kornişleri, ara duvarların kaba yonu taş olmasından dolayı dikkat çekmektedirler. Yalın cephe anlayışı ve özellikle abidevi boyutta basık kemerli, taş çerçeveli, kilit taşları dışarıya doğru taşıntılı pencereler Neoklasik üslupta tasarlanmışlardır ve dönem özellikleri göstermektedirler. Batılılaşma süreci ile Osmanlı toplumunun yaşam biçimlerinin değişmesi evlerde de iç mekan dekorasyonunun değişmesine yol açmıştır. Kilisenin üzerine yapılan konakta odalarda herhangi bir sabit (geleneksel iç donanım: sedir, dolap, ocak) eşyaya rastlanmaması, bu evde hareketli batılı tarzda mobilyaların kullanıldığını keza bu yüzden de pencerelerin alt katlarının döşeme seviyesine yaklaştığını düşündürmektedir[13]. Cepheden taş basamaklı merdivenle narteksin üst katına çıkışı ve burada da bahçenin demir kanatlı kapısı ile aynı biçimde düzenlenmiş konağın ana giriş kapısı bulunmaktadır. Bu da bahçe kapısı üzerindeki "1930" tarihinin aynı zamanda konağın da inşa edildiği tarih olduğunu kanıtlamaktadır. Kilisenin çatısı kaldırılarak; ara kat oluşturulmuş ve bu ara kattan sonra

---

[10]19. Yüzyıl Osmanlısında Kalemişi Süslemeler için bkz: Oktay Hatıpoğlu, **19.yüzyıl Osmanlı Camilerinde Kalemişi Tezyinatı**, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), Erzurum, 2007.

[11]Ermeani Kiliselerinin Süslemeleri için bkz:E. Parman, **agm.**;S. Pekak, **"18-19. Yy…"**, S. Pekak, **"Kappadokia….",** Şeyda Güngör Açıkgöz, **Kayseri ve Çevresindeki 19.yy Kiliseleri ve Korunmaları için Öneriler**, (İTÜ. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

[12]Dini mimaride bu dönem pencere uygulamaları için bkz: Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN, **Anadolu Türk Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi**, (E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) Kayseri, 2011.

[13]Bu tip pencereler için bkz: Nihal Öney Uluengin, **Osmanlı Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi**, Yem Yayınları, İstanbul, 2000, s.210, 211, 212.

konağın esas katı yerleştirilmiştir. Ara katta konağın tesisat sistemine ait toprak künk kalıntıları bulunmaktadır. Kilisenin taşıyıcı sistemi ile konağın taşıyıcı sisteminin aynı olarak tasarlanması, bu konağın ileri bir inşa teknolojisi ile yani 20.yy'ın başında inşa edildiğini gösteren bir diğer unsurdur. Konak orta sofalı, karnıyarık plan tipine sahiptir. Bu plan tipi daha çok 19. yy'ın sonu 20. yy'ın başında Türk sivil Mimarisi'nde uygulaması yaygınlaşan bir plan tipidir[14]. Konağın tuvaletlerinin yapı içinde çözümlenmemesi de yine Türk Sivil Mimarisine özgüdür ve dönem özelliği olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak; kilise bütün mimari ve süsleme özellikleri ve tarihi veriler göz önüne alındığında 19.yy'ın sonunda inşa edilmiş olmalıdır. Kilisenin üzerine inşa edilen konak ise bahçe kapısındaki "sene 1930" yazıtı ve bütün mimari özellikleri değerlendirildiğinde 1930 yılında inşa edilmiştir. 19.yy'ın ikinci yarısından sonra özellikle 1856'daki Islahat Fermanı ile Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan Gayrimüslimlere tanınan haklar neticesinde İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun her yerinde (özellikle Kapadokya Bölgesinde) pek çok Ortodoks Rum ve Ermeni kilisesi inşa edilmiştir. S. Pekak bu hızlı yapılaşmadan en çok Niğde ve Kayseri çevresinin payını aldığını belirtmektedir[15].

Niğde Bor, Orta (Vusta) mahallesinde daha çok Gayrimüslimler'in yaşadığı bir doku içerisinde (bugün hala bu döneme ait sivil mimari örnekleri günümüze ulaşabilmiş ve mahallenin dokusu korunmuştur) 19. yy'ın sonlarında çok büyük ölçekli olmamak kaydıyla Ermeni kilisesinin yapılmış olması doğaldır. 1923'deki Lozan Antlaşması'ndan sonra Anadolu'daki gayrimüslimlerin mübadele sonucu bu bölgeleri boşaltmalarından dolayı; Bor'daki bu kilisenin de cemaati kalmamış; daha sonrada kilise özel mülkiyete geçmiştir. Cığızlar ailesinin mülkiyetine geçen kilisenin üzerine İstanbullu ev sahibesinin isteği üzerine 1930'da konak inşa edilmiştir. Nevşehir Mustafapaşa (Sinasos) yerleşiminde 19. yy'ın sonu 20. yy'ın başında kaya kiliselerinin üzerlerine ev (konak) yapılması uygulaması[16]; Niğde Bor'da kagir bir kilisenin üzerine konak yapılması şeklinde hayat bulmuştur. Böylelikle kuşkusuz konağın altındaki kilise her türlü mimari ve süsleme öğesi ile korunmuş neredeyse bütünüyle asli haline uygun şekilde günümüze ulaşabilmiştir. Kilisenin üzerine yerleşmiş olan ailenin Müslüman bir aile olduğu kesindir. Bu da gösteriyor ki; hiçbir şekilde kiliseyi tahribat yolunu seçmeyip, hatta tam tersi kiliseyi korudukları göz önünde bulundurulursa bugünkü toplum yapısının nasıl bir değişim gösterdiğini düşünmek yerinde olacaktır.

İki mimari kültürü özenli bir işçilik ve hoşgörü ile bir araya getirmeyi başaran bu özel taşınmaz kültür varlığını: Niğde Bor Ermeni kilisesi ve üzerindeki Cığızlar konağını bir an önce restorasyonunun tamamlanarak; kent müzesi ya da kültür ve sanat merkezi olarak tekrar yaşatılmasını ümit ediyorum.

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZ Şeyda Güngör, **Kayseri ve Çevresindeki 19.yy Kiliseleri ve Korunmaları için Öneriler**, (İTÜ. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

ARSLAN SAĞIROĞLU Aslı, **Anadolu Türk Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi**, (E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) Kayseri, 2011.

[14]Geleneksel Türk Evi plan tipleri ve karnıyarık plan tipi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: S.Hakkı Eldem, **Türk Evi Plan Tipleri**, İstanbul, 1968.

[15]S. Pekak, **"Kappadokia…."**, s. 252, 253, 265.

[16]Bu kaya oyma kiliseler ve üzerlerindeki evler için bkz: Sacit Pekak, " Mustafapaşa (Sinasos), Kostantin ve Helena Kilisesi, Kilise I, Kilise II, Kilise IV", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C:XXVI, S:1, Haziran, 2009.

ELDEM S.Hakkı, **Türk Evi Plan Tipleri**, İstanbul, 1968.

HATIPOĞLU Oktay, **19.yüzyıl Osmanlı Camilerinde Kalemişi Tezyinatı**, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), Erzurum, 2007.

ÖGE Ahmet, **Hurafat Defterlerinde Niğde-Bor**; (Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, SBÖ ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.

PARMAN Ebru, **Niğde Çevresi Araştırmaları**,1988.

PEKAK Sacit, **Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler**,2009.

ATLI Emin, **Geçmişten Günümüze Bor**, İstanbul, 1999.

PEKAK S., "18-19. Yy Niğde ve Çevresindeki Hristiyan Dini Mimarisi", **XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, C:I, Ankara,1999, s.27.

PEKAK Sacit, " Mustafapaşa (Sinasos), Kostantin ve Helena Kilisesi, Kilise I, Kilise II, Kilise IV", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C:XXVI, S:1, Haziran, 2009.

ULUENGİN ÖNEY Nihal, **Osmanlı Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi**, Yem Yayınları, İstanbul, 2000, s.210, 211, 212.

FOTOGRAFLAR

Foto:1 *Bor Ermeni Kilisesi- Cıgızlar Konağı kuzey batıdan genel görünüm*

Foto:3 *Bor Ermeni Kilisesi- Cıgızlar Konağı batı cephe, güney-batı cepheden, ek mekanın batı cephesi genel görünüş*

Foto:2*Bor Ermeni Kilisesi- Cıgızlar Konağı güney cephe genel görünüm*

***Foto:4**Bor Ermeni Kilisesi- Cıgızlar Konağı batı cephe genel görünüm*

***Foto:5**Bor Ermeni Kilisesi- Cıgızlar Konağı güney-doğu cephe genel görünüm*

***Foto:7**Bor Ermeni Kilisesi- Cıgızlar Konağı ek mekanın giriş kapısı ve üstündeki yuvarlak pencere*

Foto:9*Bor Ermeni Kilisesi -Cıgızlar Konağı kuzey cephe bahçe kapısı ve üzerinde yer alan yazıtı*

Foto:6*Bor Ermeni Kilisesi -Cıgızlar Konağı kuzey-batı cephe genel görünüm*

Foto:8*Bor Ermeni Kilisesi naosunun batı duvarı içten genel görünüm*

Foto:10*Bor Ermeni Kilisesi narteksinin orta bölümdeki kapalı yunan haçının görünümü*

Foto:11*Bor Ermeni Kilisesi postaforyum hücresindeki niş ve vaftiz kurnasının görünümü*

Foto:13*Bor Cıgızlar Konağı orta koridordan genel görünüm*

Foto:15*Bor Ermeni Kilisesi naosundan apsis duvarının genel görünüşü*

Foto:12*Bor Cıgızlar Konağı odaların içinden ve pencerelerden genel görünüm*

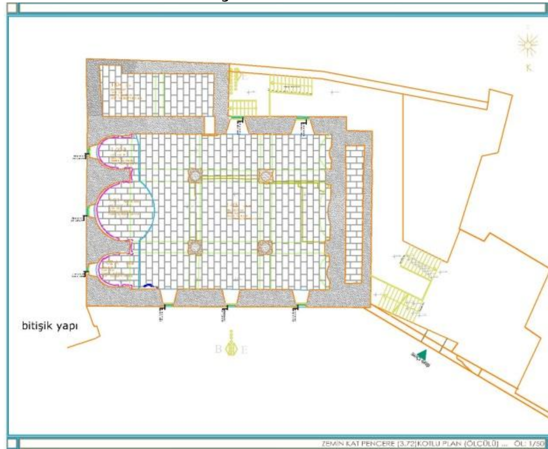

Foto:14*Bor Cıgızlar Konağı odalarından birinin döşemesi kaldırılarak ara katın görünümü ve kilisenin tonozları üzerine yerleştirilen tesisat sistemine ait künk kalıntılarından görünüm*

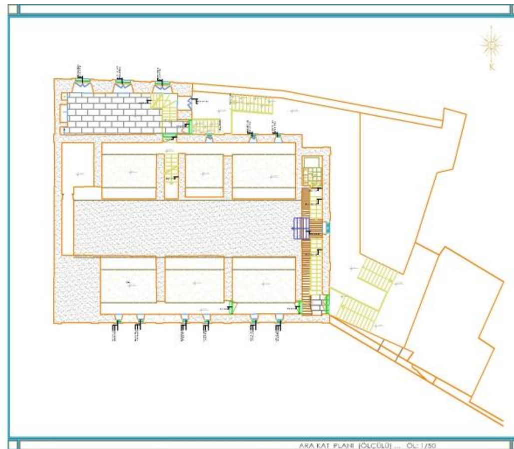

Foto:16 *Bor Cıgızlar Konağı odalarından birinin döşemesi kaldırılarak ara katın görünümü*

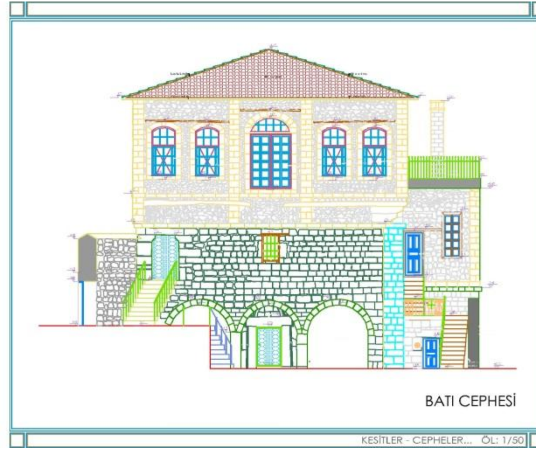
ÇİZİMLER

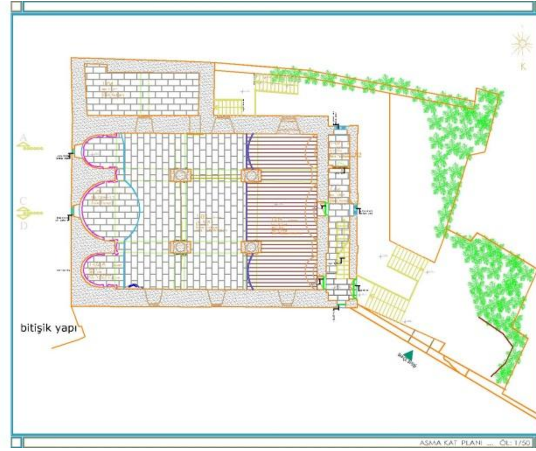
Çizim No 1*: Zemin Kat Planı (Çizim:Çağ Mimarlık)*

Çizim No 3*: Ara Kat Planı (Çizim:Çağ Mimarlık)*

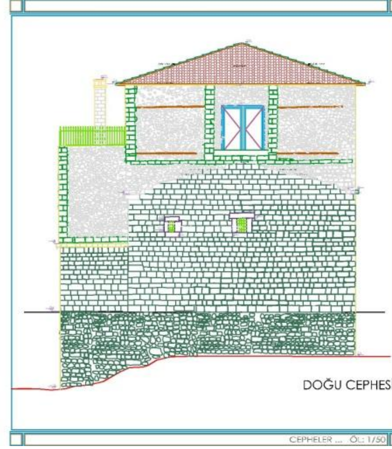
***Çizim No 5**: Batı Cephesi (Çizim:Çağ Mimarlık)*

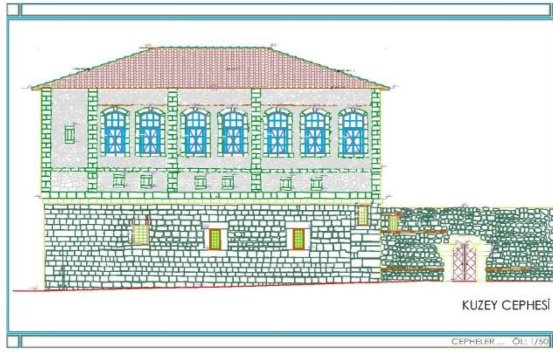
***Çizim No 2**: Asma Kat Planı (Çizim:Çağ Mimarlık)*

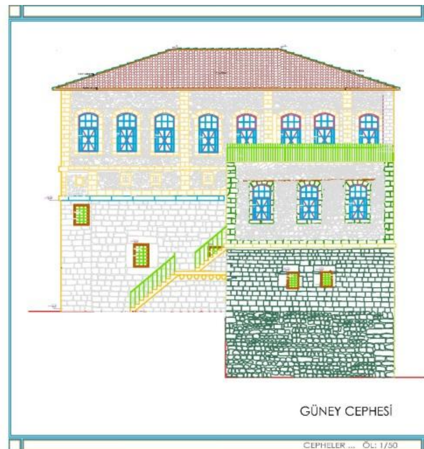
***Çizim No 4**:1?. Kat Planı (Çizim:Çağ Mimarlık)*

Çizim No 6*: Batı Cepsi (Çizim:Çağ Mimarlık)*

Çizim No 7*: Kuzey Cephesi (Çizim:Çağ Mimarlık)*

Çizim No 8*: Güney Cephesi (Çizim:Çağ Mimarlık)*